

УДК 336.71:339.7

Л.О. Гаряга, Українська академія банківської справи НБУ

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК РИСА СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

У статті досліджуються проблеми інтернаціоналізації банківської діяльності. Уточнено сутність понять “глобалізація” та “інтернаціоналізація банківської діяльності”. Систематизовано позитивні та негативні моменти створення філій іноземних банків в Україні та розглянуто альтернативну стратегію виходу українських банків на закордонні ринки.

Ключові слова: глобалізація, інтернаціоналізація банківської діяльності, філії іноземних банків, стратегія виходу банку на закордонний ринок.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток світової фінансової системи, посилення процесів глобалізації та інтернаціоналізації не оминають жодну країну. В таких умовах перед банківською системою постають нові завдання, вирішення яких дасть змогу влитися у світову фінансову систему. Але цей шлях нелегкий і довгий. Саме інтернаціоналізація банківської діяльності є важливою передумовою подальшого ефективного функціонування національних банківських систем.

Аналіз останніх публікацій. Проблеми інтеграції національної банківської діяльності у світову фінансову систему досліджені недостатньо. Хоча існують розробки вчених щодо глобалізації та її впливу на національні фінансові системи, досліджуються позитивні та негативні наслідки допуску іноземних банків на національний банківський ринок. Це наукові праці Д.Г. Лук’яненка, В.Л. Іноземцева, О. Білоруса, К. Оме, С.М. Козьменка, О.В. Гейця, О. Шнипка, М.К. Льюїса, К.Т. Девіса, Т. Левіта, Р. Робертсона та ін.

Невирішені раніше частини проблеми. Вітчизняна практика на сьогодні вимагає уточнень та доповнень щодо глобалізації та інтернаціоналізації банківської діяльності, систематизації відомих підходів до цієї проблеми. Тому **метою** даної статті є уточнення та обґрунтування понять інтернаціоналізації та глобалізації банківської діяльності, узагальнення позитивних та негативних моментів створення філій іноземних банків в Україні та аналіз особливостей створення підрозділів українських банків за кордоном.

Виклад основного матеріалу. В умовах сучасного розвитку світової економіки та фінансів відбуваються значні зміни у діяльності суб’єктів економічних відносин. Це зумовлено процесами всеохоплюючої глобалізації та інтернаціоналізації господарського життя. Донедавна глобалізація розглядалась лише як ключова тенденція світогосподарського розвитку. Сучасні системні трансформації надають їй нової якості – із тенденції глобалізація переростає у всепоглинаючий процес, що включає в себе багато складових. Процес переходу інтернаціоналізації в глобалізацію відображає рис. 1, в основу якого покладена структуризація глобалізаційного процесу, запропонована професором Д.Г. Лук’яненком [12, с. 13].

Процеси глобалізації та інтернаціоналізації досліджуються багатьма науковцями. Різні наукові школи дають свої власні визначення глобалізації.

Поняття “глобалізація” вперше було використано Дж. Макліном у 1981 р. [19]. Введення ж цього терміна в науковий обіг пов’язане з іменами американського соціолога Р. Робертсона [3] та науковця Т. Левіта [17]. Останній визначав глобалізацію як феномен злиття ринків окремих продуктів, що виробляються ТНК.

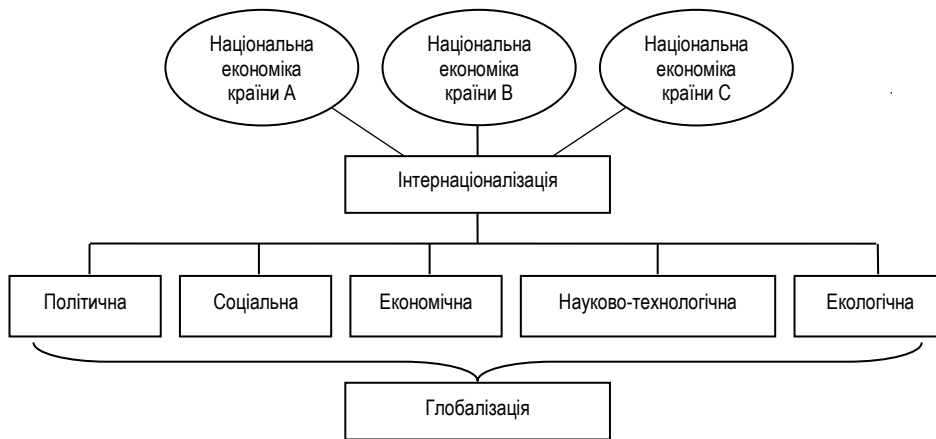

Рис. 1. Структуризація глобалізаційного процесу

Отже, хоча глобалізація почала досліджуватися зарубіжними науковцями давно, однозначного трактування щодо визначення її сутності, основних чинників, проявів та переваг не існує. Це й не дивно, оскільки зміни у світі відбуваються безперервно, і під їх впливом змінюються парадигма мислення та пріоритети суспільства.

Згідно з комплексним підходом глобалізація – це комплексне геополітичне, гео економічне, геокультурне явище, що має потужний ефект для усіх сторін життєдіяльності суспільства [13, с. 30]. Згідно з [2] глобалізація (фр. *global* – загальний, всесвітній, лат. *globus* – куля) – це категорія, яка відображає об’єктивний, закономірний процес розвитку країн світу у вирішенні спільними зусиллями нагальних проблем майже у всіх галузях суспільного життя: торгівлі, інвестиціях, виробництві, послугах, фінансах, ринку робочої сили, медицині та ін. Тобто це процес, який за своїм масштабом або застосуванням охоплює весь світ. Глобалізація перетворюється в ідеологію та стратегію світового розвитку.

Економісти розглядають глобалізацію як наслідок фінансової революції, основний зміст якої зводиться до розширення меж діяльності міжнародних фінансових інститутів, міжнародної фінансової інтеграції та інтенсифікації розвитку фінансових інновацій [5, с. 141].

Більшість науковців вважають, що наприкінці ХХ ст. розпочалася друга ера глобалізації, якій передувала еволюція глобальної економіки у ХІХ ст. Якщо “старий глобалізм” 80-х років означав лише систему мислення з її “глобальними проблемами сучасності”, то “новий глобалізм” – це вже економічна система, яка розвивається в напрямі нового суспільно-політичного ладу. Прихильники цього підходу зазначають, що кінець ХХ – початок ХХІ ст. ознаменований переходом від інтернаціоналізації господарського життя до глобалізації світового господарства [1, 14].

Найбільш категоричною щодо глобалізації є школа так званого “гіперглобалізму”, представники якої вважають, що у світі вже не існує кордонів. Національні держави втрачають своє значення [18]. Але з іншого боку, існують дослідники, які виступають проти гіперглобалізації. Вони не заперечують, що глобалізація є визначальною рисою міжнародної економіки, але основними детермінантами економічних процесів все ще вважають національні держави [16].

Як показують наведені визначення, ставлення до процесу глобалізації різних науковців є досить поляризованим та неоднозначним. Ми погоджуємося з висновком О. Шнипка, який зазначає, що глобалізація є багатофакторним системним процесом, розвиток якого пояснюється складною взаємодією економічних, політичних, правових, ментально-культурних та загальноцивілізаційних чинників. Глобалізація надає величезні переваги тим країнам, які проводять ефективну внутрішню політику розвитку й підвищення власної конкурентоспроможності. Проте вона здатна серйозно гальмувати розвиток і породжувати кризи в разі нерациональної економічної політики держави. Створення інституційної спроможності країни оптимально використовувати переваги глобалізації та нейтралізувати її загрози виступає першочерговим завданням розвитку будь-якої країни, в тому числі й України [14, с. 79].

На нашу думку, глобалізація неминуча в усіх сферах діяльності людства, але суспільство ще не готове перейти до “нового світу” без кордонів. Відомий фінансист Дж. Сорос вважає, що “розвиток глобальної економіки не супроводжується відповідним розвитком глобального суспільства” [20]. Ми погоджуємося з цією думкою. Тому глобалізацію доцільно розглядати як якісно новий, більш

глибокий процес інтернаціоналізації, в основі якого все ж залишається національна держава або ж група держав, взаємопов'язаних етнічно-культурними цінностями, економічними та фінансовими відносинами.

З точки зору українського науковця С.М. Козьменка, не варто розглядати глобалізацію як деякий уже досягнутий стан соціально-економічного розвитку світу, тому що з цих позицій її (глобалізації) немає і немає предмета суперечки. Глобалізація вимагає відповідного мислення, сприйняття світу як єдиного цілого, що вкрай необхідно для управління всезагальними проблемами і постійного діалогу по життєво важливим сферам загальної безпеки і співробітництва [6, с. 37].

Отже, в основі світової глобалізації лежить інтернаціоналізація господарського життя, тобто розвиток стійких економічних зв'язків між країнами чи групами країн.

Динамічна інтеграція національних економічних систем у світове господарство є визначальною рисою ХХІ ст. Перед Україною стоїть реальна проблема ефективної інтеграції. З кожним роком все більше і більше внутрішнє життя країн залежить від гармонійного взаємозв'язку зі світогосподарськими процесами, що визначають стан економіки певної країни. Одним із характерних факторів формування цілісного світового господарства є інтернаціоналізація. Це поняття асоціюється з ефективною інтеграцією господарських зв'язків і об'єднує окремі країни в єдиний комплекс. Інтернаціоналізація має велике значення, оскільки сприяє підвищенню ефективності будь-якої діяльності, прискорює розвиток науки і техніки і, як наслідок, приводить до зростання життєвого рівня населення. Проте інтеграція окремої держави в глобальні економічні структури не може бути самоціллю. Участь в такому процесі бере конкретна країна, і вона має базуватись на національних та історичних традиціях народу, його культурі. Також вона повинна сприяти розвитку інноваційної діяльності, підвищувати активність модернізаційних процесів і піднімати внутрішній потенціал та конкурентоспроможність країни у світовому просторі.

Одним із напрямків інтернаціоналізації господарського життя є фінансова сфера. Фінансова інтернаціоналізація – це вільний рух капіталів між країнами, функціонування єдиного ринку, реалізація ефективної діяльності ТНК і транснаціональних банків, зростання обсягів операцій у міжнародних фінансових центрах, збільшення впливу світових тенденцій на розвиток національних фінансових систем.

Найважливішими передумовами фінансової інтернаціоналізації є:

- відкритість економік;
- лібералізація фінансових ринків.

Відкрита національна економіка має ряд характерних рис [9, с. 16]:

- вільний рух товарів, капіталів, людських ресурсів та знань між країнами і регіонами світу з метою посилення технологічної досконалості виробництва, зростання його обсягів та ефективності;
- законодавче забезпечення розумної доступності внутрішнього ринку для припливу іноземного капіталу, товарів, послуг, технологій, інформації, робочої сили, створення сприятливого інвестиційного клімату;
- цілеспрямована державна політика, компонентами якої є сприяння внутрішній конкуренції, вироблення реалістичного курсу валютного регулювання, введення досконалої системи інформування про курс валютного регулювання та зміни у технологічному і виробничому процесах у різних країнах світу, створення центральної системи метрології, норм і стандартів, тестування, контролю якості, забезпечення найсучаснішого правового захисту інтелектуальної власності тощо.

Лібералізація фінансової сфери полягає у скасуванні обмежень для доступу нерезидентів на національні ринки. Вона відкриває простір для розвитку закордонної філіальної мережі банків і формування міжнародного банківського бізнесу, що посилює конкурентну боротьбу, але одночасно активізує консолідацію банківського капіталу. В банківській сфері збільшується кількість злиттів і поглинань, розширюються і стають більш різноманітними форми кооперації банків між собою і небанківськими кредитно-фінансовими організаціями. Щоб витримати тиск конкуренції, банки створюють стратегічні альянси, беруть участь в різних консорціумах, здійснюють синдиковане кредитування тощо. Об'єднання, як і раніше, залишаються одним із важливих способів експансії в банківському секторі, однак час простої гонити за її розмірами пройшов. Сьогодні більшість міжнародних банків використовують злиття для реалізації своїх стратегічних планів – розширення масштабів операцій, збільшення частки ринку, а також пошуку оптимального співвідношення видів фінансової діяльності і рівня проникнення на нові ринки [11]. Таким чином, науковці відзначають, що національна економіка не може бути повністю закритою від іноземного капіталу і виробництва. Зростає кількість банківських філій за кордоном, що призводить до посилення конкуренції між банками, а також питома вага міжнародних операцій в загальному обсязі банківських операцій [8].

Банки є важливою інституціональною складовою фінансової системи, тому інтернаціоналізація банківської діяльності є, відповідно, складовою фінансової інтернаціоналізації в цілому.

Інтернаціоналізація банківської діяльності – не нове явище. Інтернаціоналізація та глобалізація в банківській справі – взаємопов’язані явища. Крім того, варто зазначити, що для банківської справи немає особливих відмінностей між ними. Проте, як би ми не називали цей процес, безумовно він несе значні зміни та корективи для національних банківських систем.

Інтернаціоналізація банківської діяльності розпочалася ще в XIX ст. В цей час англійські банки почали створювати свої представництва за кордоном, головною метою яких було налагодження торгово-економічних зв’язків зі своїми колоніями. Разом з тим, Великобританія завжди була відкритою країною для закордонних банків. Першим іноземним банком у цій країні був Національний обліковий банк Парижа (Франція), який відкрив свій філіал на Британських островах у 1865 р. [7]. Далі почали поширювати свою присутність на іноземних банківських ринках інші розвинуті країни. Тоді вони шукали більш вигідні умови для вкладання капіталу та послаблення контролю за здійсненням операцій.

В літературі поняття “інтернаціоналізація банківських систем” розглядається в різних аспектах. Одні науковці та спеціалісти банківської справи розглядають цей процес лише як розширення географічних кордонів своєї діяльності [10]. А на думку М.К. Льюїса та К.Т. Девіса, банківська інтернаціоналізація полягає, перш за все, у локалізації банків у віддалених регіонах світу і керівництві ними керівниками різних націй [15].

Європейський центральний банк пропонує розглядати внутрішню і зовнішню інтернаціоналізацію. Внутрішня являє собою кількість відділів і філій, що відкриті іноземними банками в даній країні, зовнішня – кількість відділів і філій, відкритих вітчизняними банками за кордоном, а також сума їх активів.

Ми пропонуємо розглядати інтернаціоналізацію банківської діяльності у широкому та вузькому значеннях.

У широкому значенні інтернаціоналізація означає участь банків в різних інтегрованих структурах (банківських консорціумах, банківських корпораціях, фінансових холдингових групах) та створення “наднаціональних банків”, якими є транснаціональні банки (Goldman Sachs, Merrill Lynch, Reiffeisenbank, Societe Generale, Citigroup та ін.), Міжнародний банк реконструкції та розвитку, регіональні банки розвитку (Європейський центральний банк, Азіатський банк розвитку, Африканський банк розвитку та ін.).

У вузькому значенні інтернаціоналізація банківської діяльності означає відкриття національними комерційними банками представництв, відділів та філій в інших державах та допуск іноземних банків на власний банківський ринок. Фактично такий підхід означає вільне створення філій іноземних банків в Україні та вихід українських банків на закордонні ринки. Проте єдиної думки щодо відкриття філій іноземних банків у науковців та спеціалістів немає. Переваги та недоліки функціонування іноземних банків в Україні викликають неабиякий інтерес українських банкірів, оскільки в кінцевому підсумку це позначиться на функціонуванні та конкурентоспроможності банківської системи України. Узагальнивши велику кількість думок щодо цієї проблеми, ми спробували систематизувати та виділити найбільш вагомні переваги (рис. 2) та недоліки створення іноземних банків в Україні.

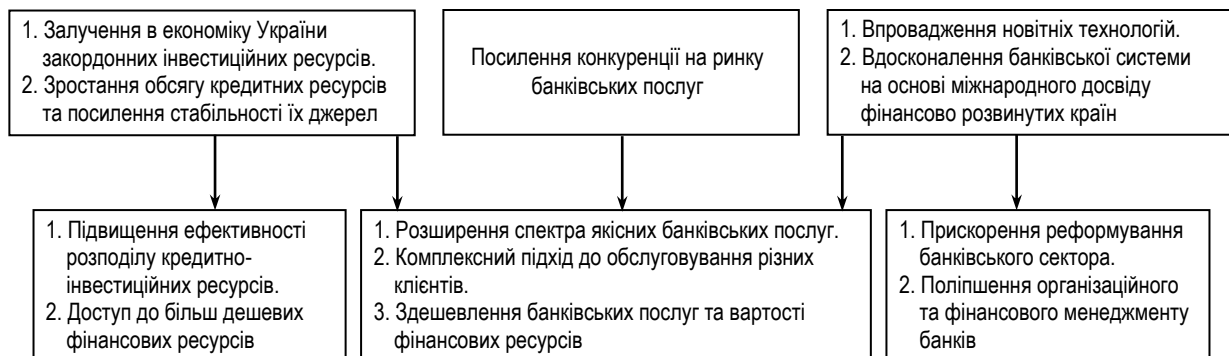

Рис. 2. Переваги створення філій іноземних банків в Україні

Недоліки створення філій іноземних банків в Україні:

1. Ускладнення банківського нагляду за операціями філій іноземних банків.

2. Присутність іноземних банків з більш дешевими ресурсами може створити тиск на порівняно слабку українську банківську систему.
3. Окремі банки на певному етапі своєї діяльності можуть віддавати перевагу задоволенню інтересів країни походження капіталу.
4. Підвищення вразливості банківського сектора України до коливань на світових фінансових ринках.
5. Іноземні банки можуть проводити лише спекулятивну діяльність, не надаючи повний спектр якісних послуг.

Як бачимо, існують як переваги, так і недоліки присутності іноземних банків в Україні. Їх кількість можна розширити і поглибити, але основні з них вказані вище.

Таким чином, незважаючи на те, що потенційні негативні моменти існуватимуть, неможливо і недоцільно забороняти відкриття філій іноземних банків в Україні. Все залежить від того, в якій формі іноземний банківський капітал буде присутнім у приймаючій країні. Для цього необхідне деяке втручання держави в умови його функціонування (розмір капіталу, високий рейтинг надійності та ін.). Такі обмеження необхідні для того, щоб створити перехідний період для українських банків і дати їм можливість пристосуватися до нових умов, продовжити зміцнення капіталізації та підвищити власну конкурентоспроможність.

З іншого боку, інтернаціоналізація банківської діяльності передбачає і вихід вітчизняних банків на закордонні фінансові ринки. Поки що українські банки не ставлять собі першочерговим таке завдання. Але в перспективі створення власних банківських підрозділів поза межами країни буде необхідним кроком для ефективного функціонування банківської системи в умовах зростаючої конкуренції. Для успішного виходу банку на закордонні ринки необхідно розробити стратегію інтернаціоналізації.

В таблиці 1 наведена типова схема виходу банку на закордонні банківські ринки (досвід провідних іноземних банків) [4, с. 53].

Таблиця 1

Типова схема виходу банку на закордонний ринок

Етапи	Створення відповідних структурних одиниць	Стратегія виходу на ринок
1	Представництво	Аналіз економічно-правової ситуації, налагодження контактів з місцевими клієнтами
2	Моноофісний банк з орієнтацією на міжнародний бізнес	Обслуговування власних корпоративних клієнтів країни походження банку
3	Моноофісний банк з орієнтацією на внутрішній бізнес	Переорієнтація на обслуговування потреб місцевого ринку
4	Розвиток мережі філій та відділень	Розвиток роздрібного бізнесу
5	Поглинання великого місцевого банку	Укріплення позицій на місцевому ринку

Вищезазначена схема досить успішно застосовується західними банками при виході на ринки країн Центральної та Східної Європи. Серед українських банків на початок 2006 р. лише Приватбанк має філію за кордоном (Республіка Кіпр, м. Нікосія). Також мають представництва в інших країнах такі банки як “Надра” (Угорщина, Латвія) та “ВАБанк” (Угорщина). Присутність цих банків саме в Угорщині пояснюється надзвичайно привабливим інвестиційним кліматом у цій країні.

Українським банкам необхідно підвищити власну конкурентоспроможність не лише для того, щоб утримати свої позиції на українському банківському ринку, а й для того, щоб мати можливість виходу на інші ринки.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що Україна не може стояти осторонь процесів, які охоплюють весь світ, тобто процесів глобалізації та інтернаціоналізації.

Банківська система як важлива інституціональна складова національної фінансової системи, повинна поступово інтегруватися у світову фінансову систему. Щоб цей процес пройшов з найменшими втратами, необхідно враховувати наступні важливі моменти:

- на даному етапі розвитку глобалізація та інтернаціоналізація банківської діяльності є одним і тим же явищем;
- інтернаціоналізація банківської діяльності є важливою передумовою для подальшого розвитку вітчизняної банківської системи;
- інтернаціоналізація української банківської системи передбачає два важливих етапи: можливість досить вільного доступу іноземних банків на національний ринок та створення власної дієвої

стратегії виходу українських банків на закордонні ринки на основі досвіду провідних банків світу.

Список літератури

1. Білорус О. Новий тоталітаризм глобальних корпорацій – зростаюча загроза безпеці розвитку у ХХІ столітті // Економічний часопис – ХХІ. – 2004. – № 9. – С. 3-7.
2. Генеза ринкової економіки (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка, економічний аналіз, економіка підприємства, менеджмент, маркетинг, фінанси, банки, інвестиції, біржова діяльність): Терміни, поняття, персоналії / Укладачі: В.С. Іфтемичук, В.А. Григорьев, М.І. Маниліч, Г.Д. Шутак / За наук. ред. Г.І. Башняніна і В.С. Іфтемичука. – К.: “Магнолія плюс”, 2004. – 688 с.
3. Иноземцев В.Л. Расколота цивилизация. – М.: Academia-Наука, 1999. – 703 с.
4. Кириченко М.М. Альтернативні стратегії виходу банку на закордонні ринки // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 7. – С. 49-55.
5. Козьменко С.М., Горіна С.О., Андронов О.М. Глобалізація банківської діяльності й регіональні інтереси // Фінанси України. – 2000. – № 9. – С. 141-148.
6. Козьменко С.Н. Финансовая глобализация и перспективы банковских структур // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. Т. 6. – Суми, 2002. – С. 29-37.
7. Масленников В.В. Зарубежные банковские системы: Научное издание. – М.: ТД “Элит-2000”, 2001. – 392 с.
8. Минина Т.И. Глобализация экономики и финансово-банковская система // Банковские услуги. – 2002. – № 4. – С. 8-15.
9. Осіпова Л.В. Формування ефективної моделі відкритої економіки України як виклик глобалізації // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 6. – С. 15-24.
10. Основи банківської справи та управління кредитними ризиками: Навч. посібник / О.В. Геєць, В.М. Домрачев, С.Л. Лондар. – К.: Вид-во Європейського університету, 2004. – 237 с.
11. Синев В.М. Влияние глобализации на банковский бизнес // Деньги и кредит. – 2003. – № 3. – С. 53-56.
12. Стратегія економічного розвитку в умовах глобалізації: Монографія / За ред. д-ра екон. наук, проф. Д.Г. Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2001. – 538 с.
13. Стукало Н.В. Глобалізація та розвиток фінансової системи України // Фінанси України. – 2005. – № 5. – С. 29-35.
14. Шнипко О. Постіндустріальна глобалізація: сутність, чинники, тенденції та суперечності розвитку // Економіст. – 2005. – № 4. – С. 76-79.
15. Юрек М., Маршалек П. Вплив інтернаціоналізації на польську банківську систему // www.aub.com.ua (Сайт Асоціації українських банків).
16. Gilpin R. Global political economy: Understanding the international economic order. – Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2001.
17. Levitt T. The Globalization of Markets // Harvard Business Review, 61. – 1983, (May/June). – P. 92-102.
18. Omae K. (ed.). The end of the nation state: the rise of regional economies. – New York: Free Press, 1995.
19. Scholte J.A. Beyond the Buzzworld: Towards a Critical Theory of Globalization. Kofman E., Youngs G. (Eds). – London, 1998.
20. Soros G. The crisis of global capitalism: open society endangered. – New York: PublicAffairs, 1998. – 239 p.

Summary

In this article the author has investigated the problems of internationalization of banking, has systematized the positive and negative moments of creation of foreign banks branches in Ukraine, has considered alternative strategy of functioning of the Ukrainian banks at foreign markets.

Отримано 20.03.2006